

HADI ÁTKELÉSEK A DUNÁN A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL KEZDVE.

Ha a különböző népfajok történelmi fejlődését figyelemmel kísérjük, arra a meggyőződésre jutunk, hogy majdnem minden egyes faj hódítólag lépett föl, és felismerte annak szükségét, hogy a tartományain átfolyó vagy őt a szomszéd népektől elkülönítő nagyobb folyó vizeken az átkelés lehetőségét magának mesterséges úton biztosítsa.

A víz befagyása képezte az első, a *természetes* hidat.

A gázlok fölkeresése, azoknak fával való megjelölése, fatörzsek átfektetése, vagy talpszerű összeillesztése voltak alkalmasint az átkelés első *mesterséges* eszközei, míg végre hajó- és állandó hidak építésére jutottak.

A különböző népfajok vándorlásai és hódító hadjáratai Európa második legnagyobb folyama, a Duna, mentén nagyszabású arányokban lépnek szemeink elé, és ha megvan a német Rajnának saját krónikája, megérdemli a hatalmas Duna is, hogy vele bővebben foglalkozunk, annak első ismert szereplésétől kezdve mindaddig, míg a dunai naszádosok fölállításával és a rendes folyamahajózás bekövetkeztével a Dunán való átkelés, és a folyamnak katonai célokra való fölhasználása biztosítva volt.

A legrégibb átkelés a Dunán, melyet a történelem megemlít, Darius Hydaspes, perzsa király műve volt, ki *Kr. e. 513. évben* a Duna északi és déli részén, a géták földén, lakó skythákat megtámadta, és e célra az Ister¹⁾ folyamon át, Dinogetian mellett, a

¹⁾ Az Ister folyót a kelták nevezték el Dunának.

Pruth torkolatánál hidat veretett¹⁾ és annak föntartását aztán a jón népekre bízta.

341-ben Kr. e. Machäas szittyá király, kit Atheasnak is neveztek, megtámadta az istriaiakat és a Dunán át nyomult elő.

Nagy Sándor, 335-ben seregét kifizetett ökörbörökön usztatta át a Dunán, hogy a gétákat leigázza.

Lysimachus,²⁾ ellen király Antigonussal szemben, 314-ben szintén átkelt a Dunán, midőn Dáciaiba betört.

A következő 200 év folyamán úgy látszik átkelés nem történt; legalább egy történetíró sem tesz említést erről egész Kr. e. 58-ig, midőn Boirebistes (Borebistas) Dácia királya Tráciaiba benyomult.

A legkülönbözőbb barbár népfajok ismételt elönyomulása az ifjabbik Catot arra birták, hogy az államkormány figyelmét tulaj szerűleg épített hadi hajók készítésére hívja föl, melyek a római birodalom minden nagyobb folyamán készletben lettek volna tartandók. A kormány 40 évvel Kr. e. ily hajók készítését valóban el is rendelte.

A rómaiak által foganatosított eme határbiztosító rendszabály életbeléptetése után azt találjuk, hogy a későbbi átkelések rendszeren tél idejében történtek. Így Svetonius és IV. Florus római történetírók Cotiso géta királyról tesznek említést, ki valahányszor a Duna befagyott, mindig betört Pannoniába és Moesiába, míg végre Kr. e. 10 évvel Tiberius és Lucius Piso által leveretett, a bolgár-római Dunapart pedig sánczokkal és tornyokkal megerősítettett.

Ez időtájt keletkeztek a következő Duna-hadihajó-állomások:

Laureacum (Enns);

Arelape vagy *Aralapidae*, (az Erlaf torkolatánál);

Carnuntum (Petronell);

Bregetium (Szöny);

Sicambria vagy *Aquincum* (Ó-Buda);

Florentia (a Csepel³⁾ szigeten);

¹⁾ Gebhardi: «Geschichte des hungerischen Reiches 1782.»

²⁾ Strabo.

³⁾ Salamon: Budapest története I. r. 276—277. lap a mai Szent-Endre helyére teszi.

Mursa (Eszék);
Segestica (Sziszek);
Sigidinum vagy *Singidon* (Zimony);
Taurunum (Belgrád);
Ageta (közel a Traján-hidhoz);
Viminiacum (Viddin);
Hergomargius vagy *Horeomargus*¹⁾ (a Morava torkolatánál);
Arizer vagy *Anizer* (Bugáriában).
 Összesen 15 állomás a Duna folyam mentén.

A Duna jobb partjának illetén katonai megerősítése daczára Kr. u. 84-ben a jászok a római tartományokba mégis betörték, és a Decebalus alatt Kr. u. 100-ban lefolyt harcok folyamán többszörösen át kellett kelniök a Dunán, miután hol a jobb, hol pedig a balparton találjuk őket.

Traján Dácia teljes elfoglalását egy Tetislánál, Szerbiában épített híd által vélte biztosíthatni,²⁾ mely híd elkészülvén, azt sánczokkal³⁾ biztosította; úgy ez, mint a többi Duna-hidak egy külön Prefectus ripæ Danubii⁴⁾ gondjaira voltak bízva.

Miután azonban Traján hídja az ellenségnek szintoly szolgálatokat tett mint Rómának, a szükkeblű, hiú Hadrian 133-ban leromboltatta azt, úgy hogycsak az épített oszlopok maradtak meg.⁵⁾

169-ben az Obiak és Longobardok a Dunán át a római tartományokba nyomultak. A jászok is még mindig felhasználták a megfagyott Dunát, s annál inkább folytatták betöréseiket, mivel tudták, hogy a rómaiak őket a jégen át üldözni nem merik.

De egy ízben mégis pórul jártak; 172-ben ugyanis a római katonák, pajzsaiukat a jégen át lefektetve, üldözőbe vették és véresen megverték őket.

251-ben Gallus császár a betört gótokat számos római foglyukkal egyetemben bántatlanul engedte a Dunán átkelni.

¹⁾ *Margum* és *Contra Margum*. Ortway: Kritikai adalékok Margum történetéhez 17. lap.

²⁾ Mastow története.

³⁾ Plinius.

⁴⁾ Rómában a Traján-szobron két híd van ábrázolva, az egyik hajókból, a másik kőoszlopokból építve és gerendák által összekötve.

⁵⁾ Procopius: De edificis Justinianis.

A rómaiak legbátrabb ellenfelei még mindig a jászok voltak. Hogy örökös betöréseiknek gátat emeljen, Diocletian császár 270 és 275 közt a Tiszának a Dunába való befolyásánál egy még most is fönnálló sánczfalat emeltetett, és azt állandóan fegyveres hajók által őriztette és védelmeztette.

319-ben Konstantin császár a Duna palpartján a szarmatákkal harczolt, és 6 évre rá, 325-ben, alkalmasint a Traján-híd oszlopaira, hidat építtetett, melyen át a régi Dáciaiba gyakorta betöréseket folytatott.

A Horemorgusnál lévő római hajóhad 100, a szittya tartományban lévő pedig 125 könnyű hajóból állott. Az állomások környékén lakó népek, de különösen azok elöljárói e hajók jó karban tartásáért felelősek voltak. A hajóhadnak egy heted része évenként megújított. ¹⁾

A kvádok a jászokkal szövetségbe 357-ben átkeltek a Dunán, de a rómaiak által megverettek, és a rómaiak hatalmába került szarmata hajók segítségével a Dunán át vissza üzettek. Egyidejűleg pedig a császár Budánál egy hidat veretett; Vindobona is ez időben lön hadi állomássá kiszemelve.

A rómaiaknak a nyugati gótokkal folytatott háborújában, 370—376-ig, először Procopius, Julián császár unokatestvére, később pedig Valens császár egy Bulgáriában, Brakilovtól nem messze Daphne mellett épített hidon át vonult csapataival a Dunán.

A kvádok és a rómaiak közt kitört háború kezdetén 372-ben a dunai sánczok igen rossz állapotban valának, úgy hogy azoknak kijavítása, szaporítása és tökéletesbitése vált szükségessé. A háború folyamán Aquincum közelében szintén híd készítettett.

374-ben a kvádok ismételen átkeltek a Dunán és Carnuntum ²⁾ (Hainburg) általuk elpusztított.

A rómaiak több mint 400 éven át uralkodtak a Duna jobb

¹⁾ Pancirolus után, Ad notitiam Imp. 101 és Gebhardinál: Geschichte des hungerischen Reiches I. 139. jegyzet, Hivatkozik rá Ortvay: Kritikai adalékok Margum történetéhez 19. lap. Dr. Szentkláray: «A dunai hajóhadak története» 18. lap.

²⁾ Schels: Kriegsgeschichte.

partja fölött, mely idő alatt kereskedelmi hajózásuk nagy lendületet nyert, míg hadi hajóik mozgásképeségét annyira emelték, hogy *386-ban*, a keleti gótokkal viselt háborúban, egy három soros szabályszerű felállítással egyikét a legvéresebb folyamharcozoknak vívták és nyerték meg, melynek folyamán a Duna holttestekkel és hajóroncsokkal telt meg, és a gót herczeg, Odotheius, is halálát lelte.¹⁾

A nyert győzelem daczára Theodosius nagylelkűen biztosította nekik a Dunán való szabad hajózást; de a gótok e jótéteményt rosszul hálálták meg, s éjnek idején a Dunán kis könnyű hajókon átkelve, az alvó rómaiakat orvúl megtámadták. De Promotheus az árulókat üzöbe vette s menekülésük közben legnagyobb hajóival elsüllyesztette őket.

A hunnok előnyomulásuk alkalmával *438-ban* az egyik római hajóhad-állomást, Viminiacum-ot (Viminalium), lerombolták; *441-ben* a Dunát Duna-Pentelénél, hol állítólag Potentiana római város állott, átúszták és a rómaiakat táborukban megtámadták.²⁾

451 márczius havában Attila hada már a Duna forrásainál a Schwarzwald rengetegeiben kalandozott.³⁾

Midőn *512-ben* a herulok a gepidák uralma ellen fellázadtak, az előbbieket Belgrádnál a Dunán átszorították.

Jornandes, a legrégibb gót történetírók egyike, az 55-ik fejezetben beszéli, hogy a gót-svév háború idején, *473-ban*, Theodimir király a befagyott Dunán keresztül tört be Svábsországba.

Frigyes megöletése Odoaker királyt arra indította, hogy 487-ben Italiából fölkerelkedve, az Alpeseken és Noricum-on át vonulva, csapataival a Dunán átkeljen; e közben megverte a rugiaiakat és királyukat, Feletheust, fogságba ejtette.

Az Attila által a Duna mentén szétrombolt tornyok és földsánczok ez időszakban nagyobb erődítményekké változtattak át,⁴⁾ különös gondban részesültek Viminiacum, Zanes és az ad Pontes, a Traján-híd maradványai.

¹⁾ Le Beau, Tome V.

²⁾ Sigmund v. Birken: «Die Donau».

³⁾ Szentkláray i. m. 21. lap.

⁴⁾ Procopius de Edificiis Justiniani.

A 498—499-re következő télen megérkezett a Dunára a keleti hunn-vend-bolgárok szövetkezett serege is. A római birodalmat előzőnlött ezen összes barbárok nem értettek a vízi harcsmódhoz. Lovaik farkára kötött tömlőkön kelnek át a Dunán, vagy a téli évszakot választják berohanásaikra, mikor a befagyott folyamon könnyen átszállíthatják társzekereiket, lovasságukat és gyalogságukat. Ilyenkor a Dunán állomásozó római hajóhadak is jég közé voltak rekedve.¹⁾

530-ban hunn és szláv népcsoportok vonultak át a Dunán és Justinián császár tartományaiban dúltak, míg végre Chilbuld vezérnek őket kiüzni sikerült.

A Dunán állomásozó római hadvezéreknek, Mundus²⁾ kivételével nem sikerült a hunn népek Konstantinápoly irányában tett előnyomulásainak gátat vetni; e hadjáratok 539-ben és 559-ben folytak le s rendszeren a befagyott Dunán való átkeléssel kezdődtek. Tiberius 573-ban az avarokat kényszerítette, hogy a Duna mögé visszavonuljanak; de azok nemsokára ismét visszajöttek, a Szerémségben pusztítottak, és egy hajóhaddal indultak tovább, hogy hódításait a thrácziai partokon folytassák.³⁾

Néhány évvel később, 581-ben, Tiberius meghívására Baján kán 15,000 lovassal tutajokon a Szittyák földjére ment; itt Tiberiustól ellenszolgálatkép ácsokat kért és kapott, kikkel, egy fürdőház építésének ürügye alatt, Belgrádnál a Dunán át hidat építtetett, melyen át csapataival Singidon elé vonult és Szirmiumot körülzárta.⁴⁾

Midőn Mauritus császár, a Baján kán által követelt évdíj megadását nem teljesítette, Baján 583-ban a gyöngén megerősített, elelmi és hadi szerekkel csak hiányosan ellátott dunai várakat, Singidon-t, Augusta-t és Viminiacum-ot, körülzárta, míg azok végre magokat megadták, és így a megtagadott évdíjat is magának kierőszakolta.

Mint tíz évvel ezelőtt Tiberiust, a ravasz Baján kánnak si-

¹⁾ Szentkláray i. m. 23. lap.

²⁾ Theophanes et Cedrenus apud Stritter Mem. Tom. II.

³⁾ Chronica. Joh. Biclarieusis.

⁴⁾ Szentkláray i. m. 24, 25. lap.

került most Agilulf longobárd királyt is rábeszélni, hogy neki néhány a hajóépítésben jártas ácsot egy hajóhad fölállításához átengedjen.

Alig hogy evvel elkészült, újabb követelésekkel lépett föl a császárral szemben, ki ezt azonban megtagadta. Erre betört annak tartományába, Mursium környékét *591-ben* elpusztította, Singidon-t, mely a császári vezér által újolag megerősítettett, körülzárta és a longobárd hajókkal a bolgár Duna egyik szigetét elfoglalta.¹⁾

Az ezután kötött békeegyezség főpontja az volt, hogy az avar és a császári tartományok határát a Duna képezze; de ez csakhamar meg lön szegve, midőn Priscus *597-ben* seregével Szilisztriánál, majd a legkülönbözőbb kifogásokkal Novæ-nél (Orsova) a Dunán ismételten átkelt.

626-ban az avar kán, Konstantinápoly elleni hadjáratában, kivajt fatörzsökön 30,000 embert szállított át a Duna jobb partjára.

766-ban Konstantin megújította a bolgárok elleni háborút, és első ízben 2600 hajót szerelt föl; de egy hatalmas vihar a hajóhadat megsemmisítette; a hajók egy része felfordult, a másik pedig a sziklákon roncsolódott szét. Nyolcz évvel később, *774-ben* újolag 2000 hajó kísérte a hadsereget. Ezúttal a béke is megkötetett.

Nagy Károly két nagy seregét, melyek Regensburgtól északra és délre keltek útnak, egy élelmi és hadi szerekkel ellátott bajor hajóhad támogatta, midőn *791-ben* az avarok elleni pusztító hadjáratot megkezdte, és őket egész a Rábáig visszaűzte; ²⁾ Nagy Károly ekkor egy szétszedhető hidat is szerkesztetett.

792-ben Nagy Károlynak szándéka volt, a Dunát és a Rajnát csatornával összekötni.³⁾

795 nyarán, miután Pipin Karam fejedelmet megverte, a Dunán átkelt és az avarokat egész a Tiszáig üldözve, hatalmukat megtörte.

A Lajos király által *827-ben* a keleti határok fővezérévé ki nevezett pannoniai örgróf Balderich, mivel a Dunát a bolgárok betörései ellen megvédeni nem tudta, állásától elmozdított.

¹⁾ Paul Warnefried. Tom. IV. 21.

²⁾ Perz: Monum. Germ. Tom. I. Pag. 34.

³⁾ Ekkehard: Chronik. Perz: Monum. Germ. Tom. VIII. p. 168.

863-ban Karlmann herceg az avarokhoz betört morvákat és bolgárokat visszaverte; a rá következő évben Lajos német király seregével a Dunán átkelt, és az országot egész a Thaya folyóig megszállta. Egyidejűleg Korneuburg és Stein várak építtetek föl, melyek a német seregek számára a jövőben a folyamon át való utat voltak biztosítandók.

A morvák, bajorok és svábok ez időben ismételten betörték Németországba; Lajos király három sereggel vonult ellenök. Karlmann bajor és avar népekkel a Felső-Dunán átkelt és Csehországba nyomult be. Vastag Károlynak, a Dunán átkelve, Dél-Morvaországba kellett volna betörnie, de Radislaw morva herceg megelőzte őt, a Dunán áthajózott és Tulln-nál 869-ben útját állotta.

A következő években Karlmann seregeit a Dunán át ismételten Szvatopluk ellen vitte.

A morva-pannoniai háborúban, 884-ben, Szvatopluk a császári vezért, Arbot, megsegítette, átkelt a Dunán, és az országot egész a Rábáig pusztította.

Midőn a kereszténység ellenségei, a törökök, mozgolódni kezdtek, és a keletrómai birodalmat is fenyegették, a szerbek magukat a görög-római államtól függetlenné tévén, 890-ben a magyarokkal Árpád alatt szövetkezve, a bolgár fejedelem, Simon által megtámadott római-görög császár IV. Leo, segítségére siettek. Ez alkalommal a magyarok görög császári hajókon keltek a Duna jobb partjára át s egész Bulgáriát háborúval fenyegették.¹⁾ Ekkor még a magyarok nem bírtak hajóhaddal, és a folyókat lovaikkal úszták át, míg a szerbek már a rómaiak alatt, valamint később a német császárok és királyok alatt is, mint kitünő hajósok voltak ismeretesek.²⁾

892-ben Arnulf bajor herceg Árpáddal szövetkezve, a sereggel átkelt a Dunán és Morvaországot pusztította.³⁾

893-ban a magyarok, a Duna és Tisza közének elfoglalása után, mikor a magyar sereg a görögök birtokainak dűlására elin-

¹⁾ Meynert: Geschichte des Kriegwesens. I. kötet. 109. lap.

²⁾ Szentkláray i. m. 30. lap.

³⁾ Pray.

dúlt, tömlőkön úszták át Nándor-Fejérvárnál a Dunát, és aztán az egész vidéket Szofiaig és Filippopolig bekalandozták.¹⁾

A német-morva háború további folyamán *894-ben*, Arnulf császár seregének egy részével Tulln-nál a Duna bal partjára kelt át, hogy a morvák visszavonulását a Tháyán át elvágja.

Arnulf fölismerte a veszedelmet, melylyel a magyarok őt fenyegették, és a Duna mindkét partján sánczokat kezdett építtetni. A hegyi várakat megerősítette és várfalakkal látta el. A császár halálával, *899-ben*, a magyarok a Németországgal kötött szövetséget feloldottnak tekintették, és több seregtestben a Dunán átkelve, Pannoniába mentek s azt el is foglalták.

900-ban Anesburg (Enns), 6 évvel később pedig Persenburg lőn a Duna mellett fölépítve.

Árpád ekkor a Csepel szigeten táborozott; innen a Dunán át északra a régi Sicambria (Ó-Buda) ellen nyomult.

A német-magyar háború alatt, *907-ben*, Sieghart gróf a hadi és élelmi szerekkel ellátott hadi hajókkal a sereget a Dunán követte; a Morva torkolatánál Dievina-nál (Dévény) augusztus 8—10-én ütközetre került a dolog, és rákövetkező nap a német hajóhad meg volt semmisítve.²⁾

A magyarok és bolgárok között már korábban kötött egyeség az előbbieik részére a Duna szabad használatát biztosította; így tehát a magyarok *966-ban* háborítatlanul törhettek be a császári görög tartományokba; Nicephorus császár a bolgár királyt felszólította ugyan, hogy az átkelést egész erejével akadályozza meg, de eredménytelenül.

984-ben Babenbergi Lipót gróf a Duna melletti Mölk várát megerősíttette.

988-ban Rétel fia, Oluptulma, Komáromot építette.

998-ban István a Garam völgyéből vezette seregét Kupa ellen; a sereg a Dunán Párkány közelében kelt át.

1042-ben III. Henrik császár Aba Sámuellel folytatott háborújában Hainburgot elfoglalta; a Duna jobb partja azonban a magyarok által oly erős sánczokkal volt megvédve, hogy a csá-

¹⁾ Szentkláray i. m. 30. lap.

²⁾ Schels: Kriegsgeschichte.

szári sereg kénytelen volt a Duna bal partjára átkelni s e közben elfoglalta Pozsonyt.

1051-ben III. Henrik császár, a bajor herceg Welf és Albrecht osztrák herceg a Duna jobb partján, míg Brzetislaw a csehekkel és egy lengyel segélyhaddal a Duna bal partján újlag előre nyomultak, kísérve a bajor fődözet alatt lévő hajóhadtól, mely élelmi és hadi szerekkel ellátva, egyszersmind a két hadsereg közti összeköttetést volt fentartandó. András király a védelmet csak a Duna mellék folyóra szorította. A magyaroknak sikerült a hajóhad parancsnokával, Gebhard augsburgi püspökkel, csel útján egy hamisított császári parancscsal elhitetni, hogy általános visszavonulás határozatotott el. Gebhard ennek folytán a hajóhadat minden készletével együtt fölégette, és a legénységgel együtt Ausztriába menekült.

A magyar-görög háború, *1058-ban*, a görög császárt arra kényszerítette, hogy Sirmium (Mitrovitz) határvárat, valamint az egész bolgár Dunapartot a legnagyobb gonddal megerősítse.

A kunok betörése Moldvából Bulgáriába és Thráciába *1070-ben*, 600,000 főnyi számerővel történt, és csakis a Dunán át vert hídron volt lehetséges.

1073-ban a bessenyők a görögökkel egyesülve a Száva és Dráva közt lévő magyar területet pusztították; Salamon király Videt küldte ellenök, ki daczára annak, hogy hajói¹⁾ közül sok görögtűzzel meggyújtatott, mégis átnyomult a Száván, és Nándorfehérvárt megostromolván, be is vette.

A keresztes háborúk közül csak az utolsó, Bouillon Gottfried alatt, ment át háborítatlanul a Dunán Nándorfehérvárnál; a sergnek egy része, valamint a málya a Dunán szállítatott a sereg után.²⁾

Mihály velencei hercegnek Comnenos görög császárral való viszályát II. István magyar király saját hasznára fordította; *1124-ben* Nándorfehérvárt megtámadta, elpusztította, szintúgy Pancsovát, és a görögöket egész Szerbia belsejébe üldözte.

¹⁾ Itt a hajóhad már főszerepet játszott. Thuróczy, Schwandtner I. 189. Horváth I. p. 297, Szalay I. pag. 165.

²⁾ Ottonis Freisingensis, Pertz Tom XX. 375.

Manuel görög császár, elkeseredve azon, hogy a magyarok a szerb alkirály, Bakchinos fölkelésénél ezt segítették, *1152-ben* átkelt a Dunán, elfoglalta Sirmium-ot (Zimony) és Pancsovát és falaikat lerombolta.¹⁾ Hogy a görögöket Pancsovából ismét kiűzze, Géza király a város elé nyomult, azt ostromolta, de később az ostrommal felhagyni volt kénytelen, és a Dunán át Nándorfehérvárba vonult vissza.

1154 tavaszán Manuel császár tetemes számú hajót küldött a Dunán fölfelé és a Száván át Sirmium-ba ment, hogy a görög foglyok kiszolgáltatását szorgalmazza, mire aztán Géza királylyal ki is békült.

A magyarok *1164-ben* megtámadták Sirmium-ot, és elfoglalták a Szerémséget, Szlavóniát és Horvátországot. Midőn ez Manuel császár tudomására jutott, egy sereggel oda sietett, Titelnél és Petrikow-nál (Pétervárad) táborba szállt, hogy a területet vissza foglalja; egyidejűleg pedig a Fekete tenger mellől egy görög hajóhadat rendelt segítségül, mely a Dunán meg is érkezett.

Néhány év múlva a háború újlag kitört s *1166-ban* Manuel császár ismét két sereget küldött; az egyiket Protostratos Alexis alatt a Duna és a Szávához, a másikat pedig Batetzes Leo alatt, ki a Pruth torkolatánál átkelt a Dunán, és a magyar birodalomba hatolt be.

1199-ben Bécs erődítései tetemesen megszorítottak.²⁾

1201—3-ig, midőn Imre király Szerbia és Bulgária elfoglalására indult, minden valószínűség szerint szintén átkelt a Dunán.³⁾

A Frigyes osztrák herceg és Venczel cseh király közti viszályban *1238-ban*, a herceg a Duna bal partjára ment, észak Ausztriában előre nyomult és a cseh királyt megverte.

1241 telén több mongol sereg kelt át a Dunán.

1245-ben a Laa melletti ütközethez Frigyes osztrák herceg a Dunán átkelt.

IV. Bela király uralkodása alatt kezdődtek amaz intézkedések, melyek különösen a Duna megerődítésére szolgáltak; és pedig

¹⁾ Cimanus görög történetíró pag. 131.

²⁾ Schels I. pag. 64.

³⁾ Annales Erphordenses. Pertz Tom. XVI. pag. 30.

gazdag adományok, szabadságok, melyekben a folyam mentén lévő várak, városok részesültek.

1271-ben V. István magyar és Ottokár cseh királyok közt kitört háborúban Ottokár segély hadaival Magyarországra betört, mely alkalommal hadai egész a Garamig portyáztak; innen Pozsonyba vonúlt vissza, hol a magával hozott anyaggal hajóhidat veretett, a Duna jobb partjára kelt át és a Rábczánál V. Istvánt megverte.¹⁾

Habsburgi Rudolf fegyverzett dunai hajóhada a nem is védelmezett Dunán nyugodtan hajózott egész Enns-ig, s onnan a hely elfoglalása után Bécsig, hol a dunai utakat részben elzárta. Ottokár Bruno olmützi püspököt Klosterneuburgba küldte, hogy ott a Duna átkelesére előkészületeket tegyen, de ez az említett város megrohanása által meg lőn hiúsítva. E szerencsés esemény után Rudolf 1276-ban Bécs fölött hidat veretett, a Dunán átkelt és Ottokárt saját táborában kereste föl.

1278-ban Ottokar hűbéres seregével Brünn tájékára, egész Laa városáig, a Thaya mentén, vonúlt. Rudolf király szövetségeseivel Bécsből augusztus 14-én kelt utra, Hainburgnál átkelt a Dunán és a marchecki elsánczolt táborba vonúlt; néhány nap mulva IV. László magyar király Pozsonynál szintén átkelt a Dunán és 20,000 magyarral és 40,000 kun lövészszel Rudolf királyságát megmentette.

1304 augusztus végén Albrecht a birodalmi hadsereget Regensburgnál vonta össze és Linzre hajóztatta, honnan aztán Huttenberg ostromára Csehországba indúlt.

1319-ben Robert Károly magyar király macedoniai szerencsés hadjárata után a Dunán átjárókat készíttetett.

1336-ban cseh és morva hadi népek törtek be Észak-Ausztriába; Ottó herczeg egy gyöngé hadtesttel a Duna bal partjára ment át, de miután serege feloszlott, kénytelen volt április 24-én a Duna mögé Bécsbe visszavonulni.²⁾

1365-ben Kont Miklós és az esztergomi érsek Nagy Lajos

¹⁾ Hornek cap. 92, pag. 104. Kurz: Österreich unter Albrecht den Lahmen.

²⁾ Kétséges, vajjon volt-e ott már akkor álló híd?

parancsára szerb legénységgel ellátott hajókon keltek át a Dunán s Bulgáriába betörve, Widdint¹⁾ elfoglalták.

1388-ban Bajazid török császár nagy előkészületek mellett indította meg a háborút István moldvai fejedelem ellen, a Dunán hidat veretett és így tört be az országba.²⁾

1390-ben Zsigmond király seregével a törökök és a hitszegő szerbek ellen nyomult; a királyi hajóhad, Garay Miklós parancsnoksága alatt, Kevénél szállította át a hadi népeket.³⁾

1392-ben Zsigmond az oláh vajda, Mirza, segítségére ment, hajóit a Dunáról a Moravára vonta és az egyesült török-oláh hajóhadat elsülyesztette. Ezután Zsigmond seregével Kis-Nikápolynál Oláhországba kelt át⁴⁾ és a törökökkel döntő ütközetet vívott.

1396-ban Zsigmond Manuel görög császárral szövetséget kötött, hogy a törököket Európából kiűzzék. E célból Nagy-Nikápolynál a Dunához nyomult, de a harc szerencsétlenül végződött és a törökök háborítatlanul dúltak a Duna mindkét partján.

1412-ben a Szendrő melletti csatában, úgy a török császár, mint a magyar király, hajókat és tutajokat is használtak.

Az ázsiai betörés után I. Mohamed szultán *1418-ban* visszatért Európába, Oláhországot pusztította, e közben pedig Gyurgyevót és más dunai várakat megerősített és azokat az átkelés biztosítására nagyszámú őrséggel látta el.⁵⁾

Lászlóvár átellenében, Galambóc mellett, Zsigmond király *1427-ben* sok hajót gyűjtött össze, a török hajóhadat, mely a Moravába készült átmenni, megtámadta és elégette. A magyar hajók Galambócot lőtték, mi közben Losonczy István gróf, ki egy nagyobb hajót parancsnokolt a vár tornyait rommá lövette. Ekkor működtek legelőször magyar hadi-hajók a Dunán.

1428-ban Bécs városát a Duna mentette meg; ugyanis midőn a nagy Procop a taboritákkal Korneuburghoz ért, nem lévén elég hajó anyaga, a Dunán át nem kelhetett.

¹⁾ J. de Kikullew, pag. 193.

²⁾ Carras: Moldva története.

³⁾ Szentkláray i. m. 49. lap.

⁴⁾ Talán ez a Nikopolis a régi, Hámus melletti Eski-Stambul, hol oláhok laktak? Windeck: Vita Sigismundi.

⁵⁾ Carras i. m.

1430-ban épült Zsigmond parancsára az első állandó híd a hadászatiilag oly fontos ponton Pozsonynál, melyet 1439-ben, midőn az már nagyon elhanyagolt állapotban volt, Albert a városnak ajánlódékozott¹⁾.

1439-ben II. Murad szultán seregét ismét Európába vezette, Szendrőt ostrom alá vette, a Dunán hidat veretett és Moldvaországot pusztította.

1440-ben az V. László és II. Mohamed szultán közti háborúban a törökök minden erőfeszítésük daczára nem tudták Nándorfehérvárt sem szárazon, sem a vízen elfoglalni.²⁾

1443-ban a 25,000 főnyi magyar-lengyel sereg Nándorfehérvárnál hajókon kelt át a Dunán.³⁾

A fiórenczi bíborostengernagy *1445-ben* hajó-hadát a Dunára vonta és Nikápolynál egyesült Hunyadyval.

1448-ban Hunyady ismét 22,000 embert szállíttatott hajókon Nándorfehérvárnál a Dunán át.

1450-ben Brankovics megbüntetésére usztatták le a magyarok dandáraik egy részét szerb földre.⁴⁾

1452-ben Stahremberg Rüdiger az Ausztria ellen fellázadt népekkel a Bécs melletti Tábornál lévő hidsánczoknál⁵⁾ a vívott harcztot.

1453-ban Konstantinápoly elfoglalásával a görög császárság megszűnt. A törökök II. Mohamed alatt népeikkel elárasztották Szerbiát és innen törtek be Magyarországba. Mohamed maga egy 150,000 főt számláló sereg élére állva 1456-ban Nándorfehérvár elé vonúlt és a várat úgy vízen, mint szárazon körül elzárta. Hunyady ekkor Kapisztrán tanácsára Szilágyi felügyelete alatt szerb ácsokkal Zalán Keménnél néhány száz (200) kisebb és egy nagy hajót építtetett, s azokat az ostrom 10-ik napján, július 14-én a Nándorfehérvár alatt álló nagy, nehézkes mozgású, összelánczolt török hajóhad ellen vezette, melyet csákányozás, áttörés és fúrások által úgy tönkre

¹⁾ A pozsonyi nagy dunai vám és rév jog története. Dr. Király János.

²⁾ Szentkláray i. m. 51. lap.

³⁾ U. o. 52. lap.

⁴⁾ Szentkláray i. m. 55. lap.

⁵⁾ Hogy milyen híd volt ez, az nem deríthető föl.

tett, hogy három gálya 500 hajóssal elsülyedt, 4 elfoglaltatott és mintegy 20 árboctától megfosztatott, mire aztán július 21-én Nándorfehérvár fölmentése következett be.¹⁾

1458-ban Mátyás királylyá választásakor, január 22—24-éig, Szilágyi 20,000 lovassal a befagyott Dunán ment át Budára.²⁾

Ugyanez évben Podiebrad György Stein és Krems ostromával fölhagyván, a folyamon lefelé Bécs elé nyomult az asperni táborba, és a legszélső Duna-hídnál³⁾ szeptember 25-én a császárral találkozott.

A magyar hűberes bosnyák király, Tamás, országának védelmét addig halogatta, míg a törököknek *1459 június* havában Szendrő várát szárazon és vízen megrohanni sikerült.

1462-ben Podjebrad király fia, Viktorin, elővédjével, 5000 emberrel, Krems alá ment, onnan Enzersdorfra huzódott, hol a Dunán átkelt és Fischamendnél az ide sereglett stíriai, karinthiai és krajnai segélyhadakkal egyesülve, Bécs külvárosait november 13-án ostromolni kezdte.

Ugyanez évben a szerbek a törököket Ali bég alatt megverték, ki csapatjaival a Száván átkelve, a Szerémségbe tört be és miután a Dunán is átkelt volt, Futaknál is megveretett.⁴⁾

1476 augusztus 14-én Mátyás király Bécset, október 9-én Steint és Krems-et zárta körül.

Hogy Szendrő várát a folyam oldaláról is meg lehessen ostromolni, a magyarok a már meglévő, de tetemesen megnagyobbított hajóhadukat lehozták, annak segítségével a folyamon átkeltek, és a temesvári bánságba betört 4000 spahit megverve, az ellenséget mintegy 30 mérföldnyire üzték Szendrőn túl; az ellenség, Ali és Skender bégek alatt, egész táborát elvesztette, és a Dunához sietve csónakokon menekült tovább.⁵⁾

¹⁾ Az ütközetről bővebben lásd: Kiss Károly: Hunyady János utolsó hadjárata 78—85. lap. Hammer-Purgstall «Geschichte des ottomanischen Reiches» II, 23—34. lap. Pray: Annales III, Bonfini, Decad III. LVIII, Szalay, Horváth.

²⁾ Kaprinai.

³⁾ Akkor már három híd, ezek közt egy állandó bak-híd volt ott.

⁴⁾ Bonfini: Decad III. 1—10. Szalay III, 218. lap.

⁵⁾ Mátyás király e győzelem emlékére érmet veretett, melynek egyik

1480-ban Skender pasa, Szendrő vajdája, gyakorta betört magyar területre. Mátyás király Kinizsi Pált küldte ellene. A szerb knéz, Brankovich, gondoskodott a szükséges hajókról és azokon Rumánál a 32,000 főnyi sereget átszállította; Kinizsi megverte Galambóczi ellenséges őrségét, miközben 24 török hajó elsüllyesztett és a hadsereg visszavonulása 50,000 szerb telepítvényes által biztosítva, a Szendrővel szemközt levő szigetre eszközöltetett, melyet a törökök a magyar hajózás meggátlása céljából erősítettek meg.¹⁾

1484-ben a törökök elfoglalták Kiliát a Duna mentén és Beszarabiát pusztították. Ebben az évben Klosterneuburg és Korneuburg a Duna mentén, több havi ostrom után, Mátyás király kezeibe jutott.

1485-ben Mátyás király Bécsét körülzártta. A középső Duna-hídnál még az elmúlt évben két erődöt építtetett; ezúttal Gumpendorfot is elfoglalta és még egy hidat veretett, azután pedig a folyamat két lánczczal elzárta, minek folytán Bécs a magyar király kezeibe került s Mátyás haláláig annak székvárosa lön.

1498-ban az alsó Duna biztosítására hazafias pénzadományok által Nándorfehérvár és még más várak is megerősítettek, míg az országgyűlés elrendelte, hogy a végvárak őrsége királyi költségből fizetessék.²⁾

1502-ben török csapatok jöttek át a Száván; Corvin János és a temesvári gróf Új-Palánkánál átkeltek a Dunán és visszaverték őket; ezután még a két bolgár várost, Widdint és Klodová-t a Duna mellett, elfoglalták és lerombolták.

1514-ben a Dózsa által vezetett parasztlázadás alkalmával, Bornemisza Budánál a Dunán átkelt és a fölkelte sereget, melyet Saleres Ambrozius vezetett, Pestnél megtámadta.

Az osztrák hajóhad megteremtőjének I. Miksa császár tekintendő. Az ő idejében már Bécsben fennállott a hadi-hajózási hadszertár, a mostani bécsi császárfürdő helyén; parancsnoka Zárai Jerominus volt.

oldalán a király babérokkal övezett feje, a másikon a két egymással szemben álló sereg van ábrázolva. Jacob Rupp: Ungarn's Münzen.

¹⁾ Szentkláray i. m. 71—72. lap. Hammer I. 626. lap.

²⁾ Corpus juris hung. I. 292.

1515-ben, midőn Szapolyai János Törökország ellen nyomúlt, 1000 harcossal átkelt a Dunán és megtámadta a Nándorfehérvár és Szendrő közt fekvő Sarno várát.

Szulejmán császárnak most következő három hadjáratában, 1521, 1526 és 1529-ben, látni fogjuk, hogy a török hadsereget menetében mindig nagyszámú nagyobb hajó, sajka és tutaj kísérte, melyek az átkelést közvetítették. Így az első hadjáratban Nándorfehérvár bevételekor, a másodiknál Pétervárad váránál, a mohácsi csata, és Buda elfoglalása alkalmával, amidőn 1526 szeptember 17-én egy Pestre át építendő hajóhídról is szó volt.

A törökök részéről kifejtett eme nagyszabású hajó- és hídépítési vállalatok a többi hatalmat is hasonló tevékenységre indították, mi a hajók és hidak építésének föllendülését eredményezte.

Az *1521-iki* hadjáratban Szulejmán serege egy részét a Száva, másikat a Duna mellé küldte, hogy az ott lévő várakat elfoglalják. Midőn ezt a magyar király megtudta, gyöngeségének tudatában hadi népét elküldte és megparancsolta, hogy az eddig Nándorfehérvárnál volt hajóhad Péterváradra vonuljon vissza. *1521 augusztus 29-én* Nándorfehérvár a félhold hatalmába került, s a magyar várak eme gyöngye 167 éven át maradt a török uralma alatt.

Miután Tomory Pál három évvel ezelőtt Ferhát pasát a Szerémségben megverte volt, az előbb Nándorfehérvárnál, később pedig Péterváradnál állomásozott hajóhadat Radischa Borics vezette, ki sok török hajót fölégetett és bebizonyította, hogy a szerbek a csajkákon mint hajósok — régi krónikák szerint mint «hajókatonák» — milyen hasznos szolgálatokat képesek tenni. Hasznosságuk kiváltképen onnan eredt, hogy ez a szláv néptörzs a harmadik népvándorlási korszakban, az 590-ik év körül, többnyire a tenger és a folyamok partján tartózkodott, nem törődve a körülötte lezajló eseményekkel, és egész idő alatt csak hajózással foglalkozott. Az avarok alattvalóknak tekintették őket és általuk építették hajóikat. Midőn Magyarországra letelepítették, korábbi életmódjukhoz híven, leginkább a folyók partjain kértek lakóhelyeket.

A törökök Konstantinápoly bevétele után görög hajóépítésekkel hajóhadukat folyton emelték, és a Magyarország elleni következő hadjáratokban — mint azt már korábban említettük — vállalataikat oly nagyszámú hadi járművekkel támogatták, hogy a

számban mindig csekélyebb magyar dunai hajóhadat következetesen legyőzték és maguknak mindazon előnyöket biztosíthatták, melyeket a folyók egyáltalában nyújthatnak.

Hogy e helyzetben némileg segítve legyen, a kormány kénytelen volt a tengeri hajó-építészethez folyamodni és e célból az ádriai kikötőkből, Fiume, Trieszt, Velence, de sőt még Hamburgból is hozatott hajó-építőket, ácsokat és matrózokat (ez utóbbiak a Felső-Duna vidékén lévő szerbek és magyarokból egészítették ki); a tengerhez szokott építésszek minden tudományukat elővették ugyan, de a folyamoknak természeti tulajdonságait és sajátosságait tekintetbe nem véve, nagyméretű hajókat, nehéz lövegekkel felszerelve, építették, melyek a tengeren talán beváltak volna, de nem a tekervényes, szigetek, zátonyok és sziklakkal bővelkedő folyókon s melyeknek nehézsége és czéltalansága a későbbi háborúkban az országra csak hátrányokat hozott.

1527-ben a magyar naszádosok kitűnő kapitánya Révay István is Ferdinánd pártjára állott, s a naszádos hajóhad evvel az enyészettől mentetett meg. A nagyobb szükséglet fődözésére Ferdinánd évenként új hajókat építtetett, Bécsben és Budán, s ha anyag kellett, még a gmundeni só-hajókat is leszállították a Dunára.

1529-ben a bécsi folyamhadihajó-gyár a városba helyeztetett át, mert a várárok akkor mindenütt vízzel volt telve, s ez látta el az új gyár vízi medenczéjét is vízzel. Az építkezés csak 1537-ben végeztetett be.

A Bécs előtt lévő török hadsereget 400 hadi-hajó követte, melyeknek legénysége az ott lévő Duna-hidakat elégette és a két parton lévő helységeket tüzzel, vassal pusztította.

Midőn Szulejmán Budára vonúlt vissza, melynek várát helyőrséggel, a Dunát pedig hadi hajókkal látta el, Ferdinánd Budát Roggendorf Vilmos által ostrom alá vétette, mely alkalommal Corporan tengernagy vezetése alatt a cs. és k. hajóhad is megjelent a Dunán és a török hajórajt Lábatlan és Nyerges-Ujfalu közt le is győzte. Corporan megbízott, hogy Komáromból Esztergomba élelmi szereket szállítson, de Szapolyai híve Gritti által feltartóztatva, majd a törökök által megtámadtatva, oly szerencsétlenül járt, hogy az egész hajóhadból csak mintegy 13 csajkával menekülhetett

Komáromba, mi által Roggendorf deczember 19-én Buda ostromával fölhagyni volt kénytelen.

A hadi hajózásnak minden oldalról történt ilyforma kibővítése, nemkülönben annak állandó alkotásai, eme fegyvernem hatalma alá hajtották a Duna folyamot, melyen az időnkinti szükséges áthidalásokat szintén annak oltalma alatt eszközölték és itt tulajdonkép már véget ér adatainknak felsorolása, már csak azért is, mivel a továbbiakra nézve Szentkláray többször idézett kitünő munkája bő felvilágosítással szolgál.

Még csak néhány, a későbbi időkre vonatkozó adatot akarunk itt fölemlíteni, melyek a Dunára és annak mellék folyóira vonatkoznak.

Így fölemlítendő, hogy a császári hajó-felügyelőség, mely 824 nazszáddal rendelkezett *1550-ben* I. Ferdinánd alatt «Magistranz»-nak neveztetett.

1555-ben Miksa császár Komáromnál a Dunán és a Vágon átvezető hajóhid védelmére két hatalmas őrházát építtetett.

Az osztrák rendek által engedélyezett hadi adópénzek és munkások *1556-ban* részint Bécs falainak megerősítésére, részint a hajógyár építésére fordítottak.

1563-ban Eisler Tamás Bécs dunai erődítési műveit építette fel.

A rákövetkező évben elhatároztatott, hogy hajók építésénél azoknak nagyobb ágyúkkal való fölszerelése figyelembe vétessék. Sal'm gróf pedig Győrből felterjesztést tett és kérte, hogy a Balatonon hadihajó-járatok szerveztessenek; de semmi adat sem mutatja, hogy e fölterjesztésnek eredménye lett volna.

1618-ban a bécsi Duna-hidak a csehek ellen újlag sánczokkal és védő házakkal erősítették meg.

Midőn *1670-ben* IV. Mohamed a lengyeleknek hadat izent, a Dunán hidat veretett, melyen át seregével a Moldvába betört és Chozim-ot ostrom alá vette. Deczember 20-án a császári kormány Vechy tábornokkal egy dunai hajóhad fölszerelésére nézve meg-egyezésre jutott.

E czélból a császári főhadbiztos Brenner gróf parancsot kapott Linzben, hogy hajók és hidak építéséhez szükséges mindenféle kellékeket szerezzen be, melyekkel aztán Ekrenthal

alezredes június 20-án 58 hajóval Pozsonyba ment, hogy ott hidat veressen.

1686 augusztus 9-én a császári sereghez Magyarországra egy hajóhid érkezett, melylyel 17-én Ó-Budánál, szeptember 20-án pedig Tolnánál a Dunán át hid állíttatott föl.

1687 június 24-én ismét Mohácsnál lőn hajóhid építve. *1711-ben* a szultán Demetrius moldvai fejedelemnek megparancsolta, hogy az ő költségén hidat építsen, úgy, hogy a szükséges fát Moldva és Oláhország adják.

1715-ben, a török háború kitörése előtt, egy bizonyos Hettzer Pál bízott meg hadi-hajók építésével Bécsben. Már két évvel előbb Savoyai Jenő herczeg fölterjesztést tett a császárnak, hogy egy császári tengerészeti létesítése céljából Hollandiából egyelőre 25 hadi hajó szereztessék be, valamint, hogy erre a szolgálatra különleges nevelő intézetek létesíttessenek. Habár a fölterjesztés nem is fogadtatott el, bizonyos, hogy úgy a dunai hajóhadak, mint a későbbi hidászat fejlődésére annak befolyása volt. Mert már *1736-ban* Bécsben, Győrött, Komáromban, Pesten, Esztergomban, Baján, Pancsován és még Eszéken is császári és királyi önálló hajózási személyzet volt alkalmazva.

1737 november 30-án Born Lajos kapitány javaslatot tett, hogy a Maroson lévő 10 nagyobb szállító hajó, melyeket védő oldalakkal könnyen el lehetne látni, s aztán a nándorfehérvári fegyvertárból ágyúkkal és mozsarakkal és 14 evezővel felszerelni, a Száván használtassék.

Végül még az utolsó évszázadban tett előmenetelekre nézve megjegyzendő, hogy 1740-ben az osztrák örökösödési háború kitörésekor Fromb hidász-kapitány 40 pléh pontonnal Sziléziába küldetett.

A mai, legújabb hadi hidak a Birago-rendszerhez tartoznak, és azokkal a Duna különböző helyeken már ismételten áthidalattott; legutóbb a lefolyt évben a balassagyarmati hadgyakorlatoknál egy igen nehéz ponton, Visegrád és Nagy-Maros közt, hol az 539 méter széles folyam másodpercenként három méternyi sebességgel folyik.

A híd fölállítására csak 58 perczbe került, a két partról egyszerre a közép felé építve.

A hídanyag 81 darab öt — illetőleg hat részű vas pontonból állott, Birago módszere szerint, valamint nyolcz szabadon álló bakból.

Hasonló nagyszabású művelet volt az a hidverés, mely 1878-ban Sistowonál az oroszok által Radetzky tábornok vezetése alatt ment végbe, és megközelítette az 1879-ben a csász. és kir. megszálló hadsereg 13. hadteste (Philipovics) által Török-Bródnál végrehajtott hadi híd verése is.

GÖMÖRY GUSZTÁV.